

Anna Zięba*

Metody analizy treści w etnolingwistycznych badaniach tekstów prasowych

Wstęp

Badania etnolingwistyczne, czyli takie, które prowadzić mają do zrozumienia zależności występujących pomiędzy językiem używanym przez daną społeczność a jej tradycjami, wierzeniami, obyczajowością oraz systemem wartości, wymagają od badacza głębszej refleksji na temat przebiegu procesu badawczego. Wybór metody badawczej, która kontrolować ma kolejne działania, uzależniony będzie przede wszystkim od rodzaju materiału badawczego. Podejmowane czynności, z założenia celowe i świadome, odpowiadać powinny jego specyficznym wymogom i prowadzić do odpowiedzi na pytania dotyczące ogólnej charakterystyki problemu oraz szczegółowej hipotezy badawczej.

Niniejsza praca poświęcona jest dyskusji na temat metod, które mogą znaleźć zastosowanie w etnolingwistycznych badaniach tekstów pisanych, a w szczególności w badaniach odnoszących się do informacyjnych tekstów prasowych. Pod uwagę brane będą praktyki typowe dla poszczególnych metod, ich instrumentarium, zakres i cel. Na tej podstawie postaramy się określić, która z przedstawionych technik wydaje się najbardziej odpowiednia, a następnie przedstawić jej zastosowanie na przykładzie badania na materiale prasowym. Artykuł powstał na podstawie projektu badawczego, którego rezultaty opublikowane zostały w oddzielnej monografii (Zięba 2012).

Materiał badawczy

Rozważania na temat przydatności poszczególnych metod badawczych rozpocząć należałoby od uzasadnienia wyboru materiału badawczego. W celu zapewnienia wiarygodności powinien być on po pierwsze aktualny, po drugie reprezentatywny dla

* Doktor w Instytucie Językoznawstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; azieba@amu.edu.pl.

rozważanej kultury i po trzecie ogólnodostępny. Teksty traktujące o tym, co ważne obecnie, dotyczące kwestii budzących wiele emocji, teksty „w użyciu”, pisane oraz czytane przez osoby o podobnym światopoglądzie, to teksty, w których szukać można odpowiedzi na pytania dotyczące wartości charakterystycznych dla danej społeczności. Łatwość dostępu, nie tylko dla badacza, ale przede wszystkim dla czytelnika, dodatkowo zwiększa atrakcyjność takiego materiału, założyć bowiem można, że teksty odbierane przez szerokie grono są stylistycznie dopasowane do jego kulturowo-językowych oczekiwań. Teksty prasowe spełniają powyższe warunki.

Ponadto fakt, iż dany materiał ukazuje się w prasie świadczy o jego wysokiej wartości pod względem przydatności do publikacji (*news value*), która z kolei określana jest przez redakcję z (ponownie) tego samego kulturowo-językowego kręgu. Znaczące zatem będzie to, co przez redaktorów określone zostanie jako wystarczająco: negatywne, aktualne, bliskie, zaskakujące, wyjątkowe, istotne, elitarne, itd. (Gatlung, Ruge 1965)

Ważnym czynnikiem wpływającym na sensowność zastosowania poszczególnych metod w badaniach na materiale prasowym jest wiedza o budowie i procesie powstawania pisanych tekstów informacyjnych. Warto podkreślić, że przygotowanie tekstów prasowych jest procesem złożonym, w którym udział biorą cztery grupy osób (Bell 1991: 37): 1) osoby zarządzające: właściciel, manager, dyrektor; 2) autorzy: dziennikarz, reporter; 3) osoby modyfikujące teksty: adiustator, redaktor; oraz 4) technicy obsługujący programy komputerowe wspomagające projektowanie, łamanie i składanie materiałów poligraficznych.

Badane teksty nie reprezentują zatem wartości typowych dla jednej osoby, ale wartości charakterystyczne dla całego zespołu, pomimo że ostatecznie o zakwalifikowaniu do druku decyduje redaktor naczelny lub redaktor działu. Co więcej, stosowanie technologii, dzięki którym szybkie dotarcie do informacji i natychmiastowe przekazanie jej czytelnikowi jest możliwe, praktycznie pozbawia dziennikarzy czasu na refleksję nad tekstem i wymaga od nich błyskawicznego i intuicyjnego (czyli kulturowo nacechowanego¹) przetworzenia informacji w tekst zgodny z przesłaniem gazety, podyktowanym głównie strategią marketingową określoną przez zarząd.

Metody badawcze – spektrum możliwości

Wydaje się, że najważniejszą z pożądanych cech szukanej metody jest dostosowanie do badań na wybranym poziomie języka, a więc do badań na poziomie tekstu. Powinna być to metoda dająca wymierne efekty, tak aby proces porów-

¹ Ze względu na to, że kulturę poznajemy głównie w procesie socjalizacji, zachowania i schematy myślenia przyjmujemy, a następnie stosujemy, w dużej mierze automatycznie, a więc ‘intuicyjnie’.

nawczy przebiegał sprawnie (według ściśle określonych, relatywnie prostych procedur), a wyniki nie budziły wątpliwości. Istotne jest, aby zebrane dane były jednoznaczne i nie pozwalały na odmienne interpretacje, a także, żeby analiza tekstu była powtarzalna i odtwarzalna².

Mając na uwadze językoznawczy charakter badań, omówienie wybranych metod rozpoczniemy od analizy kontrastywnej oraz lingwistycznej analizy tekstu.

1. Analiza kontrastywna

Badacze zajmujący się analizą kontrastywną (Fisiak, Lipińska-Grzegorek, Zabrocki 1978; James 1980) polegającą przede wszystkim na szukaniu podobieństw i różnic pomiędzy leksyką, gramatyką i fonetyką języków, dążą do scharakteryzowania obszarów danego języka, mogących powodować trudności w przypadku jego początkującego użytkownika, obszarów obejmujących takie kategorie, których odpowiedniki nie występują w jego ojczystym języku. Obserwacji poddane są tu uniwersalne kategorie różnie realizowane w dwóch systemach językowych, co zdecydowanie jest zaletą niniejszego podejścia.

Główną wadą tej metody badawczej w kontekście etnolingwistycznej analizy tekstu, jest zbyt duża koncentracja na badaniu jednostek zdaniowych oraz, jako że metoda ta stosowana jest głównie w badaniach dotyczących metodyki nauczania języków obcych, proponowane procedury dostosowane do poszukiwań odpowiedzi na pytania nurtujące metodyków. Ponadto termin „kultura” rozumiany jest tu raczej nie w kontekście systemu wartości, a pewnej obrzędowości czy kultury materialnej.

2. Lingwistyczna analiza tekstu

Lingwistyczna analiza tekstu Żydek-Bednarczuk (2005) dotyczy jednostek większych. W ramach tej metody tekst jest płaszczyzną, na której przenikają się trzy sfery: syntaktyczna, semantyczna i pragmatyczna, będące obszarami analizy tekstu, która dotyczy fleksji i słowotwórstwa, leksyki i składni, tematu i jego rozwinięcia, relacji semantycznych, pól leksykalnych, funkcji tekstu i koherencji na poziomie semantyki, jak również aktu komunikacji, interakcji, aktu mowy, implikatur konwersacyjnych, wyznaczników gatunkowych oraz kontekstów: językowego, kulturowego i społecznego na poziomie pragmatyki (Żydek-Bednarczuk 2005: 71). Szczególną uwagę autorka poświęca spójności tekstu. Rozumie ją jako zjawisko globalne, na które składa się nie tylko kohezja (a więc spójność na

² Odtwarzalność dotyczy możliwości uzyskania takich samych wyników.

poziomie składni) i koherencja (spójność semantyczna), ale też spójność tematyczna, kontekstowa oraz kompozycyjna (Żydek-Bednarczuk 2005: 79).

Zakres badań proponowanych przez Żydek-Bednarczuk jest bardzo szeroki. Szczegółowe badanie tekstu na wszystkich trzech poziomach oraz badanie spójności wydaje się przedsięwzięciem bardzo złożonym. Aby móc je podjąć należałoby stworzyć grupy badaczy specjalizujących się w wymienionych dyscyplinach w celu przeprowadzenia badań, a następnie skonsolidować wyniki. Zaletą lingwistycznej analizy tekstu jest jej holistyczny charakter, wady zaś to zbytne rozproszenie zasobów, wysokie koszty i ogromna czasochłonność.

3. Krytyczna Analiza Dyskursu

Celem Krytycznej Analizy Dyskursu (KAD) jest wykazanie zależności pomiędzy tekstem a relacjami władzy w społeczeństwie, w szczególności relacjami nierówności, które warunkują społecznie aprobowane sposoby wyrażania się. I to właśnie ów społeczny charakter badań nad tekstem przykuć powinien uwagę etnolingwisty. W ramach KAD zauważamy nurt dyskursywno-historyczny (Wodak, Meyer 2001) odnoszący się do historycznego kontekstu treści tekstu, podejście socjokognitywne (van Dijk 2001b) łączące analizę procesów produkcji i interpretacji dyskursu w społeczeństwie, a także podejście stawiające w centrum badań nad dyskursem tekst oraz analizę kulturowych i społecznych praktyk, w ramach których istnieją tekst i dyskurs (Fairclough 1998). Jednak zbytne skoncentrowanie na odkrywaniu nierówności społecznych oraz chęci ujawnienia roli, jaką dyskurs odgrywa w powielaniu lub ignorowaniu socjopolitycznej dominacji którejkolwiek grupy społecznej sprawia, że trudno byłoby traktować tę metodę jako podstawę badań etnolingwistycznych. Ich celem nie jest bowiem ewaluacja odkrywanych zależności, lecz odwoływanie istniejących pomiędzy językami różnic do cech kultury narodowej.

4. Analiza zawartości

Najczęstszym przedmiotem badań w analizie zawartości są teksty ukazujące się w mediach, choć – jak przyznaje propagator metody w Polsce, prof. Walery Pisarek – materiał badawczy może być znacznie szerszy. Metoda polega na rozbiciu tekstu na części proste i klasyfikację danych elementów według przyjętego klucza kategoryzacyjnego. Pisarek podkreśla, że celem we wszelkich badaniach z użyciem analizy zawartości nie jest samo jej wykonanie, a wnioskowanie dotyczące badanego problemu przeprowadzone na podstawie jej wyników, które prowadzić może do odkrycia pewnych zniekształceń (celowych bądź nie):

Analiza zawartości nie odkrywa świata rzeczywistego. Badając znak, ujawniamy jednak jego obraz ukształtowany świadomie lub podświadomie przez kolektywnego nadawcę a rekonstruowany faktycznie lub potencjalnie przez odbiorców (Pisarek 1983: 155).

Niewątpliwymi zaletami metody, oprócz medioznawczych tradycji, jest wyjątkowa precyzja w opisie procedur badawczych. Wadą, mniej sformalizowana kategoryzacja analizy w wariancie jakościowym, która dopuszcza zastosowanie odmiennych procedur w zależności od badanego tematu. Powodem tego może być zorientowanie analizy jakościowej nie tyle na faktycznej zawartości tekstu, ile na tym, do czego treść się odnosi i co reprezentuje (Berelson 1971: 126).

5. Analiza semantyczno-syntaktyczna

Analiza semantyczno-syntaktyczna, u podstawy której znajdują się trzy pojęcia związane z funkcjami języka wprowadzone przez S. Halliday'a (1978), mianowicie funkcja ideacyjna, interpersonalna oraz tekstowa, wywodzi się z dziedziny zwanej '*critical linguistics*'. W badaniach etnolingwistycznych zajmuje ona szczególną pozycję, jako że zdaniem Fowlera struktura tekstów prasowych jest nośnikiem pewnych społecznie warunkowanych wartości i wierzeń. Ponadto przyjmuje on, że każdy wybór danej opcji semantycznej czy syntaktycznej przekłada się na różnicę w znaczeniu tekstu. Poprzez analizę struktury tekstów prasowych w społeczno-historycznym kontekście dowodzi on występowania zawartych w języku modeli wartościowania. Mimo iż według Fowlera (1991) każdy poziom języka może być płaszczyzną powstania takich modeli, to jako szczególnie predysponowane do bycia nośnikiem wartości społecznych wymienia on: tranzytywność, transformacje syntaktyczne, strukturę leksykalną, modalność i akty mowy³. Spośród wymienionych elementów najistotniejsze w badaniach etnolingwistycznych wydają się środki leksykalne ze względu na ich obrazową rolę w budowaniu kulturowo nacechowanego wyobrażenia o wydarzeniu. Mniejszą wagę przyłożyć należy do pozostałych komponentów, ponieważ wydają się one zbyt szerokie, a ich związki z kulturą trudne do zidentyfikowania. Gdybyśmy bowiem dla przykładu mieli zbadać relację, jaka zachodzi między różnicami w tranzytywności pomiędzy tekstami pochodzącymi z odmiennych kultur a różnicami pomiędzy tymi kulturami, musielibyśmy poddać analizie role semantyczne

³ Tranzytywność to inaczej przechodniość, choć rozumiana szerzej niż same czasowniki przechodnie. Wyrażana jest całym zdaniem czy wręcz tekstem; transformacje syntaktyczne to wszelkie zmiany na poziomie gramatyki. Struktura leksykalna odnosi się do semantyki tekstu, czyli tego, co on oznacza; modalność dotyczy stosunku emocjonalnego autora do treści; akty mowy z kolei to Austinowskie odniesienie do teorii funkcji performatywnych pełnionych przez język.

i funkcje syntaktyczne, jakie pełnią w tekstach *agens* i *patiens* (czy wręcz szerzej – zgodnie z terminologią Halliday’a ‘*affected participants*’), a następnie powiązać je z cechami charakterystycznymi owych kultur. Powstaje więc pytanie, co miałyby być wskaźnikami takiej relacji.

6. Analiza struktury tematycznej i schematycznej prasowych tekstów informacyjnych

Podstawą badań prowadzonych przez van Dijką (1985a; 1985b; 1988a; 1988b; 1991; 1998; 2001a; 2001b) jest gramatyczna analiza tekstu, metoda oparta na strukturze ważności na wszystkich poziomach dyskursu. Interesują go zależności występujące w tekście pomiędzy semantyką i syntaktyką oraz typowa dla danego tekstu struktura sekwencji zdań. Wprowadza pojęcie makrostruktury semantycznej, czyli myśli przewodniej tekstu, opartej na hierarchicznej organizacji tematów. Celem van Dijką w badaniu struktury tematycznej tekstu (1988a: 13–17) jest analiza jakościowa dotycząca powiązań między elementami dyskursu oraz określenie ich rodzaju (linearnego bądź hierarchicznego). Drugim kierunkiem jego badań jest analiza superstruktury schematycznej (1988a: 14), czyli uporządkowania makrostruktury całego tekstu. Rozumie on przez to pewne charakterystyczne dla określonych gatunków (czy wręcz kultur) kategorie występujące w konkretnej kolejności. Badacz skupia uwagę na schematach dotyczących informacji prasowych (van Dijk 1988a: 15):

poszczególne części tekstu informacyjnego spełniają pewne skonwencjonalizowane funkcje w tekście, konieczne lub nie. Najbardziej znane są nagłówek i lead, które razem tworzą kategorię zwaną abstraktem. Tekst właściwy zawiera natomiast takie elementy, jak: zdarzenia główne, tło, kontekst, historię, reakcje werbalne czy komentarze. W ramach każdego z nich można wydzielić kolejne, węższe kategorie [tłum. AZ]⁴.

Jasno określona konstrukcja procesu badawczego, a więc przedstawienie ściśle określonych kategorii wyżej wymienionych schematów wraz z występującymi pomiędzy nimi relacjami oraz dostosowanie metody do badań prasoznawczych w kontekście analizy jakościowej sprawia, że technika ta z pewnością zasługuje na uwagę.

⁴ „parts of the news text may have conventional functions that are used as obligatory or optional categories for its formal organization. Well known for instance is the Summary category composed of Headlines and Lead, respectively. The body of the text also exhibits such different schematic functions, such as Main Events, Backgrounds, Context, History, Verbal Reactions, or Comments, each of which may be further analysed into smaller categories”.

7. Analiza struktury dyskursu prasowych tekstów informacyjnych

Bell (1991) z kolei porównuje informacje prasowe do sądu, gdzie ważny jest sposób przedstawienia zdarzenia oraz możliwość udowodnienia swojej wersji. Jego analiza oparta jest na badaniu struktury prasowych tekstów informacyjnych, które pozwolić ma na poznanie funkcji pełnionych przez język w danej społeczności. Zdaniem Bella to właśnie język prasy jest drogą do zrozumienia owej społeczności, szczególnie, że teksty informacyjne traktuje on jako główny rejestr języka. Według niego ich szczegółowa analiza pozwala w pełni zrozumieć przedstawione w prasie treści i przekazywane za jej pośrednictwem wartości. Bell próbuje zatem dojść do rdzenia informacji, do kolejności zdarzeń. Model swój opiera on na podziale tekstu na trzy części: atrybucję, abstrakt i tekst właściwy, zbudowany z epizodów i tworzących epizody zdarzeń. Według Bella warte uwagi w tekstach prasowych są również struktura czasu, struktura miejsca i struktura aktorów, dzięki którym poznać można ogólną strukturę tekstu. Niewątpliwą zaletą tego modelu jest jego przejrzystość – wyżej wymienione kategorie nie pokrywają się, razem tworzą spójną całość.

Przyznać należy, że proponowany przez Bella schemat badawczy wydaje się mieć wiele wspólnego z metodą analizy tekstów van Dijka (powtarza się podział na tekst właściwy oraz abstrakt, u van Dijka zwany ‘Summary’, składający się z nagłówka i leadu⁵, powtarzają się kategorie dotyczące kontekstu, historii, zdarzeń i następstw), jest on jednak bardziej rozbudowany. Bell wprowadza bowiem zróżnicowanie kategorii zdarzeń na poszczególne czynności, uwzględnienia źródła informacji i dodaje kategorię *follow-up* (dotyczącą czynności występujących po czynności centralnej), której brak w modelu van Dijka. Zmiany te oddają złożoność tekstów prasowych.

Wybór metody

Każda spośród wymienionych metod i technik badawczych mogłaby zostać zastosowana w badaniach etnolingwistycznych. Naszym celem jest jednak określenie, która z nich będzie najbardziej odpowiednia do badań na poziomie tekstu⁶, która z nich będzie powtarzalna i odtwarzalna oraz da wymierne efekty i jednoznaczne odpowiedzi.

⁵ Często wytyuszczona treść artykułu znajdująca się pod nagłówkiem.

⁶ Badania tekstu, badania struktury tekstu i badania na poziomie tekstu, traktowane są w artykule jako określenia synonimiczne.

Wydaje się, że zastosowanie tylko jednej z przedstawionych tu metod może okazać się niewystarczające. Połączenie elementów kilku modeli daje bowiem możliwość dostosowania procedur do specyficznego warsztatu etnolingwisty, a więc procedur umożliwiających wskazanie wspólnego mianownika badanej kultury i tekstów w niej wytworzonych. W przypadku badań na materiale prasowym ogólne ramy stanowić powinna ilościowa analiza zawartości. To metoda o długich tradycjach medioznawczych, charakteryzująca się mocno sformalizowaną procedurą badawczą, po której można oczekiwać, że dane uzyskane dzięki klasyfikacji poszczególnych elementów nie będą dwuznaczne i będą mogły stanowić podstawę do dalszego wnioskowania.

Badanie ilościowe powinno być jednak uzupełnione analizą jakościową, która umożliwi bardziej szczegółowe badanie struktury tekstu i relacji występujących pomiędzy jej elementami. Podstawę tego typu badań, ze względu na niewystarczającą formalizację kategoryzacji analizy jakościowej wewnątrz metodologii analizy treści, stanowić może model Bella (1991) o strukturze dyskursu tekstu prasowego, a także van Dijka o strukturze tematycznej tekstu prasowego (1988a). Modele te bowiem oferują konkretne i szczegółowe schematy kategoryzacji pojedynczych jednostek tekstowych, dające możliwość wykonania badań porównawczych na poziomie tekstu, których przykłady przedstawione zostaną w kolejnym punkcie. W badaniu jakościowym zastosowane mogą być również inne elementy, takie jak sugerowana przez Fowlera (1991) analiza środków leksykalnych oraz analiza struktury czasu, miejsca i aktorów Bella (1991).

Zastosowanie

Przykładem zastosowania opisanego wyżej zespołu technik badawczych może być wspomniany wcześniej projekt prowadzony w latach 2008–2012 w Instytucie Językoznawstwa w Poznaniu, dotyczący badań porównawczych polskich i brytyjskich tekstów prasowych (Zięba 2012). Analizie poddano 20 wydań polskiego dziennika „Gazeta Wyborcza” i 20 wydań brytyjskiego dziennika „The Guardian”. Materiał badawczy obejmował zatem ponad dwa tysiące artykułów⁷.

Na potrzeby badania kultura polska i brytyjska scharakteryzowane zostały w kategoriach wymiarów kultury wydzielonych przez G. Hofstede (Hofstede, Hofstede, Minkov 2010), czyli wymiaru indywidualizmu i kolektywizmu, dużego i małego dystansu do władzy, kobiecości i męskości, wysokiego i niskiego unikania niepewności, orientacji krótko- i długoterminowej oraz powściągliwości i pobłażli-

⁷ Wyborowi metody poświęcony jest punkt 2 artykułu. Należy podkreślić, że badanie rozpoczęto od wyboru materiału empirycznego (ważniejszego elementu), a nie od wyboru metody, stąd prezentowany jest wybór metody w kontekście materiałów prasowych, nie odwrotnie.

wości, a także w kategoriach wysokiego i niskiego kontekstu E. T. Halla. Na każdym etapie badania wyniki analizy, a więc występujące pomiędzy dziennikami różnice i podobieństwa, konfrontowane były z wyżej wymienionymi teoriami w poszukiwaniu korelacji pomiędzy cechami kultur a cechami badanych tekstów.

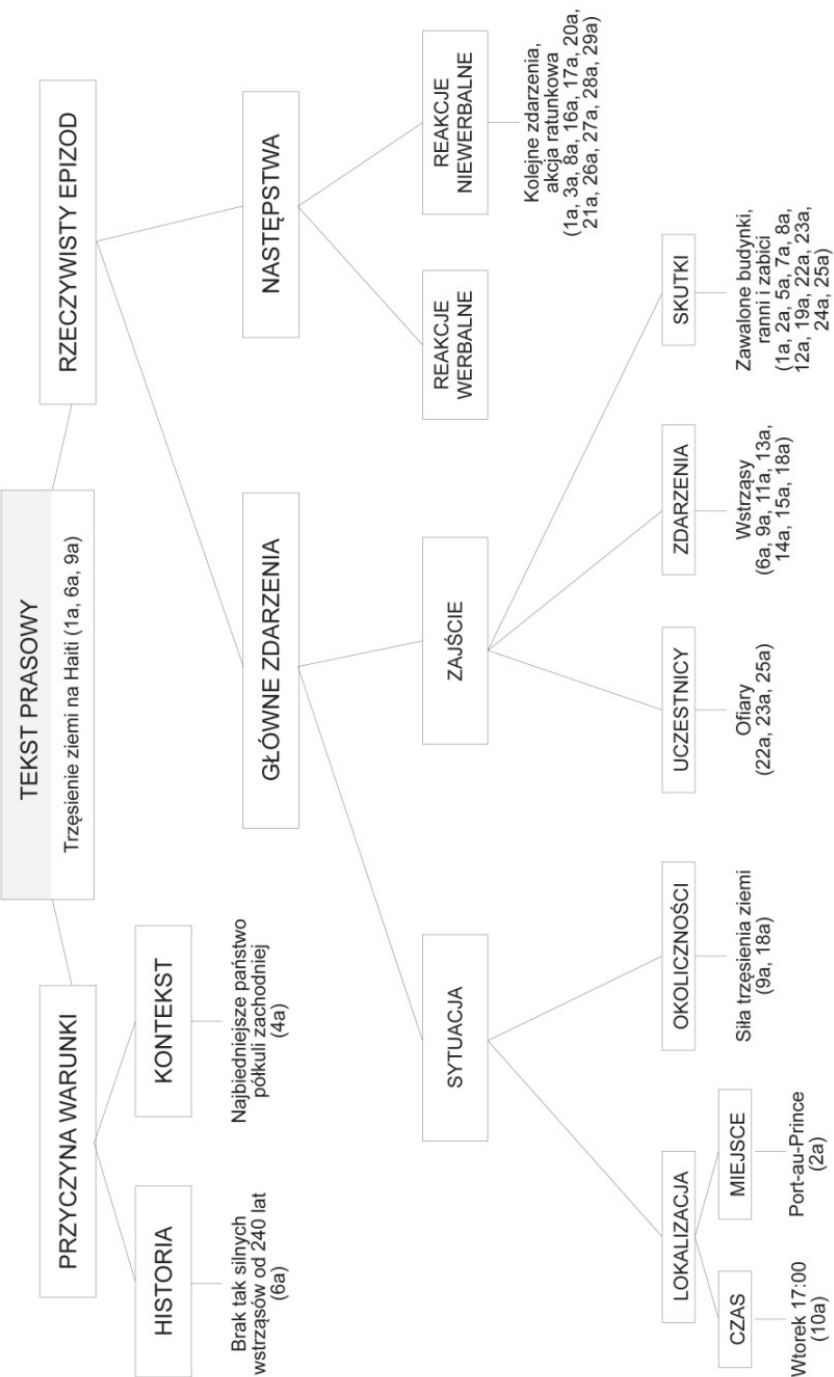
Analizę rozpoczęto od ogólnej charakterystyki materiału. Przy zastosowaniu procedury ilościowej analizy zawartości prześledzony został układ działów w obu dziennikach, układ działów specjalnych, a także tematyka artykułów, określono cechy formy i treści pierwszych stron wszystkich wydań, artykułów pomocniczych, wywiadów, przypisywania autorstwa, nekrologów, diagramów i tabel oraz artykułów cyklicznych⁸.

Kolejny etap stanowiła dwustopniowa analiza artykułów dotyczących jednego wydarzenia, tj. trzęsienia ziemi na Haiti, do którego doszło 12 stycznia 2010 r. Wydarzenie to zostało wybrane ze względu na wysoką wartość porównawczą tekstów, opisujących w tym samym czasie temat dla obu kultur podobnie odległy i równie poruszający⁹. Narzędzia analizy ilościowej ponownie posłużyły do ogólnej charakterystyki tekstów. Porównano zawartość materiału w obu dziennikach, obliczono średnie wielkości artykułów, nagłówków, informacji w formie graficznej, fotografii i ilustracji. Przeanalizowano także liczbę tematów poruszanych we wszystkich doniesieniach dotyczących zdarzenia. Następnie wybrano dwa artykuły, które poddane zostały analizie jakościowej. Również tu wybór podyktowany był wysoką wartością porównawczą tekstów oraz tym, że były to pierwsze doniesienia dotyczące katastrofy, opublikowane na pierwszych stronach dzienników.

Opierając się na opisanej przez van Dijk'a koncepcji sporządzono listę wątków tworzących tekst i określono ich kolejność. Następnie, na podstawie treści zdań i paragrafów, stworzono listę tematów, którym przyporządkowano kategorie tematyczne (w oryginalnej terminologii zwane *hypothetical semantic functions*) wskazujące na zależności pomiędzy elementami tekstów i tworzące sytuacyjny model poznawczy. Zabieg ten pozwolił na sporządzenie struktury tematycznej tekstów w formie diagramów przedstawionych na rysunkach 1 i 2 (cyfry znajdujące się w nawiasach oznaczają miejsce w tekście). Otrzymane w ten sposób dane posłużyły do dalszej analizy kontrastywnej w ramach teorii Halla (1984) i Hofstede (Hofstede, Hofstede, Minkov 2010).

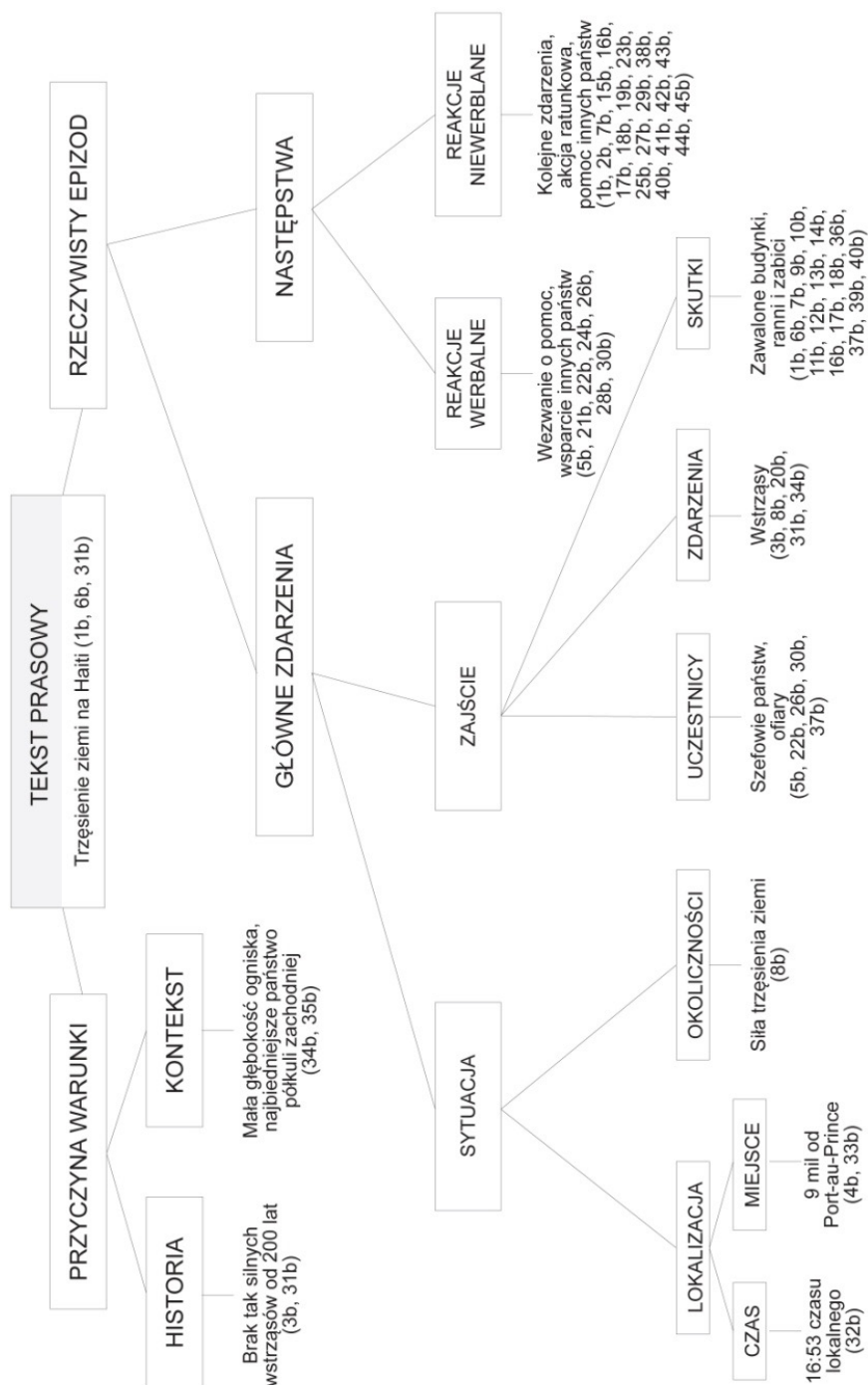
⁸ Wszystkie etapy badania zawierały elementy świadczące o wpływie kultury na formę i treść informacji prasowych (Zięba 2012). Układ działów w „Gazecie Wyborczej” był bardziej różnorodny, tak jak i *layout* pierwszych stron, które zawierały więcej nagłówków. Tematyka, choć podobna w obu dziennikach, poruszana była w różnych proporcjach. W „The Guardian” zaobserwowano więcej artykułów pomocniczych, głównie tzw. *back-up articles*, podczas gdy w polskim dzienniku były to przede wszystkim komentarze ekspertów. Polska redakcja mniejszą wagę przykładła do autorstwa artykułów, większą do wywiadów. Znaczne różnice występowały też w formie i treści nekrologów.

⁹ W terminologii prasoznawczej temat ten określić można by jako atrakcyjny, interesujący, o wysokiej wartości informacyjnej. Niefortunne wydaje się jednak użycie tych określeń w kontekście tragedii Haitańczyków.

Rys. 1. Struktura tematyczna polskiego artykułu

Źródło: Zięba (2012: 234)

Rys. 2. Struktura tematyczna brytyjskiego artykułu

Źródło: Zięba (2012: 235)

Mimo ogólnego podobieństwa struktur tematycznych obu tekstów zauważono pewne różnice dotyczące między innymi terminu poprzednich wstrząsów na Haiti, czasu i miejsca zdarzenia z 12 stycznia 2010 r. oraz liczby ofiar śmiertelnych. „The Guardian” wymienił większą liczbę tych ofiar, pominął wstrząsy wtórne, opisał natomiast ognisko trzęsienia ziemi. Informacje wystąpiły w różnej kolejności, niektóre zostały powtórzone.

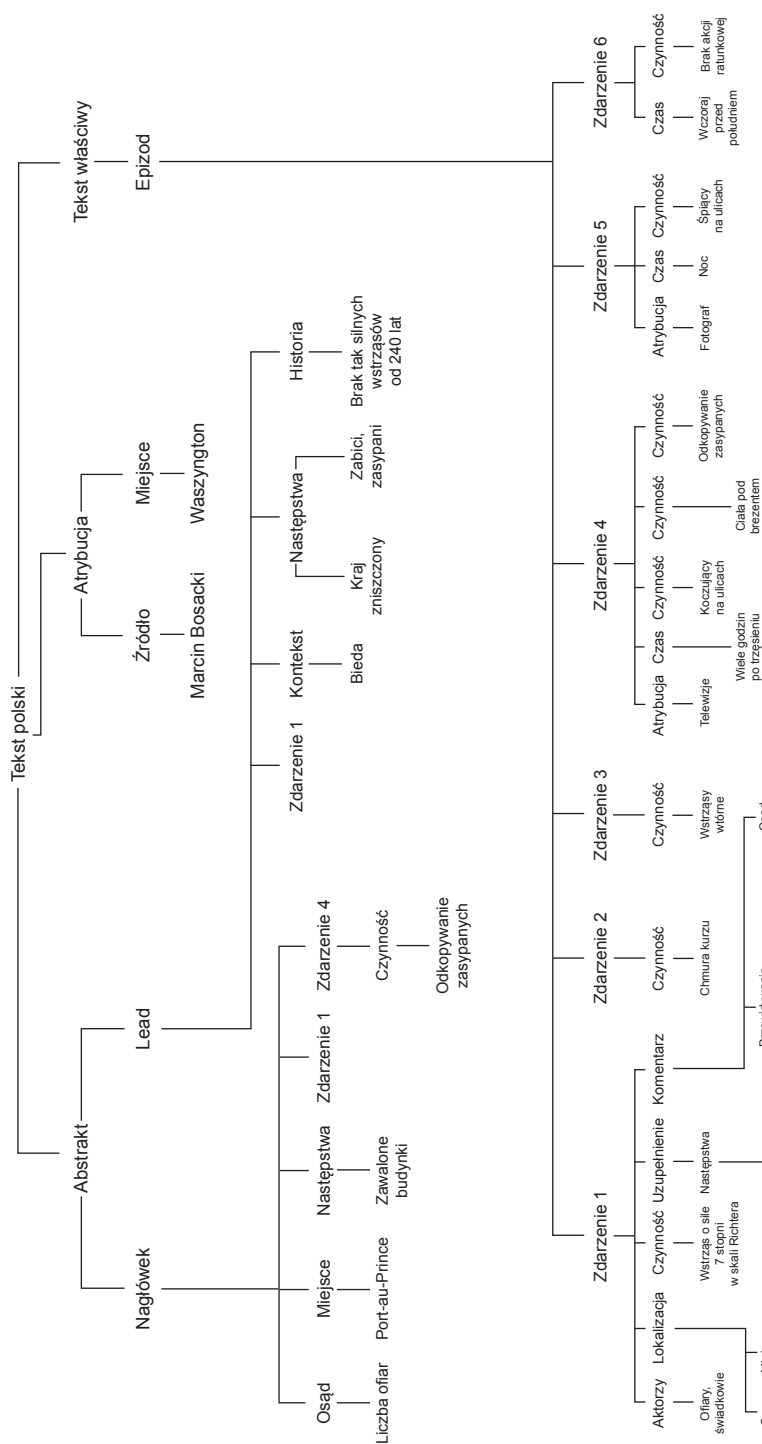
Najbardziej znaczące różnice zaobserwowano jednak w klasie następstw, w ramach której polska redakcja pomija kategorię reakcji werbalnych poświęconą w „The Guardian” tematowi zaoferowanej przez inne państwa pomocy Haiti. Biorąc pod uwagę cechy charakterystyczne kultury polskiej i brytyjskiej zadać można by pytanie, czy podjęcie tego tematu przez dziennik brytyjski ma uzasadnienie w różnicach kulturowych, a w szczególności w brytyjskiej niskokontekstowości, wysokim indywidualizmie i niskim unikaniu niepewności¹⁰.

Kolejny etap badania polegał na stworzeniu modeli struktury schematycznej. Teksty podzielone zostały na abstrakt, atrybucję i tekst właściwy. W ramach trzeciego z tych elementów wyodrębnione powinny zostać główne epizody, odnoszące się nie do tematów, lecz do sekwencji wydarzeń. Ze względu na fakt, że wszystkie zdarzenia opisane w polskim artykule odnosiły się do tego samego miejsca, czasu i aktorów, wyszczególniono tylko jeden epizod. W tekście brytyjskim natomiast wydzielono dwa epizody. Odwołując się do metody analizy zaproponowanej przez Bella, epizody podzielono następnie na zdarzenia, a zdarzenia na czynności. Pozostałe kategorie obejmowały m.in. osąd, miejsce, następstwa, kontekst, historię czy komentarz. Strukturę schematyczną badanych tekstów ilustrują rysunki 3 i 4.

Najbardziej znaną różnicą, jaka występuje pomiędzy tekstami, jest liczba epizodów. Ponadto różnice zauważone zostały w umiejscowieniu i objętości kategorii kontekstu. W brytyjskim dzienniku zarówno kategoria historii, jak i reakcji, wystąpiły nie tylko w leadzie, ale i w tekście właściwym. Tekst brytyjski zawierał więcej następstw niż tekst polski, który z kolei traktował pewne zajścia jako osobne zdarzenia, podczas gdy w dzienniku brytyjskim stanowiły one jedną kategorię. W tekście polskim znajdowały się też zdarzenia nieobecne w „The Guardian”. Tak jak w przypadku struktury tematycznej tekstów, zebrane dane posłużyły do analizy porównawczej różnic kulturowych¹¹.

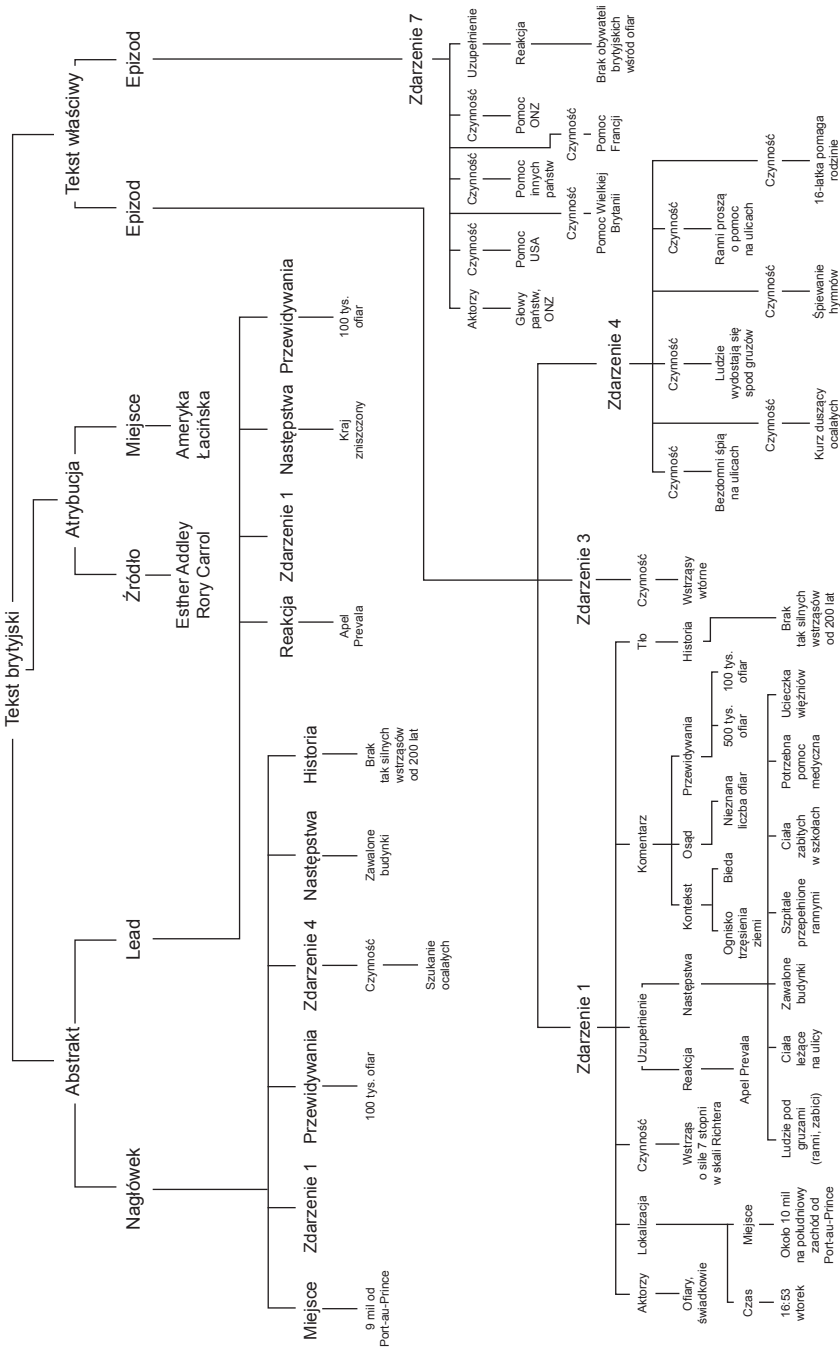
¹⁰ „Wierność faktom, przywiązywanie dużej wagi do finansów oraz wypowiedzi osób należących do elit typowe jest dla społeczeństw o wyżej wymienionych cechach kultury. W brytyjskim artykule znajdują się bowiem szczegóły dotyczące ilości przekazywanych dla Haiti kwot [...], sprzętu ratowniczego czy liczebność ekip ratowniczych [...]; wymieniane są nazwiska o wysokiej wartości informacyjnej [...]. Dla kultur o niskim unikaniu niepewności, a w szczególności dla kultur pobłażliwych, charakterystyczne jest podkreślanie pozytywnych wydarzeń, jakimi oferty pomocy bezsprzecznie są. Ponadto, w kulturze indywidualistycznej cenione, choć nie wymagane, jest zaangażowanie społeczne na rzecz potrzebujących” (Zięba 2012: 242).

¹¹ „Powtarzające się kategorie historii oraz reakcji, jak również bardziej rozbudowana struktura następstw przedstawiająca większą ilość faktów typowa jest dla kultur niskokontekstowych. [...]

Rys. 3. Struktura schematyczna polskiego artykułu

Źródło: Zięba (2012: 247)

Rys. 4. Struktura schematyczna brytyjskiego artykułu

Źródło: (Zięba 2012: 248)

Badanie dopełniły analizy struktury miejsca, struktury czasu i struktury aktorów oraz analiza zastosowanych w tekstach środków leksykalnych.

Zakończenie

Zastosowanie opisanej wyżej metody w analizie tekstów prasowych dowiodło, że jest ona odpowiednia do etnolingwistycznych badań tekstu. Pozwoliła bowiem badaczom podjąć próbę odpowiedzi na pytanie, czy czynniki kulturowe mogą odgrywać rolę w kształtowaniu zarówno formy, jak i zawartości prasowych tekstów informacyjnych. Dzięki jej zastosowaniu udało się potwierdzić istnienie zarówno podobieństw, jak i różnic pomiędzy ogólną strukturą dzienników oraz pomiędzy interpretacją tego samego zdarzenia. Wyniki badania okazały się spójne z założeniami Hofstede i Halla, a więc w wymiarach, w których badane kultury wykazywały duże podobieństwa, teksty również miały wiele cech wspólnych, natomiast tam gdzie różnice kulturowe były znaczne (m.in. w wymiarze unikania niepewności czy dystansu do władzy) teksty okazały się odmienne. Szczególnie widoczne podobieństwa dotyczyły podejmowanej przez dzienniki tematyki oraz ogólnej struktury tematycznej i schematycznej tekstów o trzęsieniu ziemi na Haiti, najbardziej wyraźne różnice zaobserwowano natomiast w formie i treści nekrologów oraz kategorii reakcji werbalnych w ramach analizy jakościowej.

Metoda ta jest powtarzalna i odtwarzalna, daje też wymierne efekty oraz jednoznaczne odpowiedzi, ale przede wszystkim dostarcza cennych informacji o badanych tekstach. Z pewnością w zastosowanej analizie zawartości opartej nie tylko na tradycyjnych procedurach (w części ilościowej), ale również na analizie struktury dyskursu oraz analizie struktury tematycznej i schematycznej prasowych tekstów informacyjnych (w części jakościowej), znaleźć można elementy wspólne z pozostałymi metodami, tj. analizą kontrastową, lingwistyczną analizą tekstu, Krytyczną Analizą Dyskursu czy analizą semantyczno-syntaktyczną. Mogą to być na przykład podstawowe założenia dotyczące badań porównawczych, uwzględnienie kontekstu kulturowego, wspólne tradycje czy skupienie uwagi na opcjach semantycznych i syntaktycznych przekładających się na różnicę w znaczeniu tekstu. Jednak, w odróżnieniu od nich, analiza zawartości oferuje możliwość sformalizowanego, czyli opartego na ściśle określonych procedurach, wnikięcia w strukturę dziennika i zawartych w nim poszczególnych tekstów. W rezultacie umożliwia otrzymanie konkretnych wyników w stosunkowo krótkim czasie i przy nakładzie relatywnie niskich środków.

Typowe dla [nich] jest także większe uporządkowanie struktury tekstu. [...] Umieszczenie w strukturze tekstu polskiego Zdarzenia 6 [...], świadczyć może o wysokim unikaniu niepewności kultury polskiej cechującej się małą cierpliwością i wymagającej szczególnie szybkich reakcji w sytuacjach zagrożenia zdrowia, życia czy mienia” (Zięba 2012: 252–253).

Bibliografia

- Bell A., (1991), *The Language of News Media*, Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Bell A., (1998), *The Discourse Structure of News Stories*, [w:] A. Bell, P. Garrett (eds.), *Approaches to Media Discourse*, Oxford–Malden, MA: Blackwell Publishers Ltd.
- Bell A., Garrett P., (1998a), *Approaches to Media Discourse*, Oxford–Malden, MA: Blackwell Publishers Ltd.
- Bell A., Garrett P., (1998b), *Media and Discourse: a Critical Overview*, [w:] A. Bell, P. Garrett (eds.), *Approaches to Media Discourse*, Oxford–Malden, MA: Blackwell Publishers Ltd.
- Berelson B., (1971 [1952]), *Content Analysis in Communication*, New York: Hafner Publishing Company.
- Dijk T. A. van, (1985a), *Discourse and Communication: New Approaches to the Analysis of Mass Media Discourse and Communication*, Berlin: de Gruyter.
- Dijk T. A. van, (1985b), *Structures of News in the Press*, [w:] T. A. van Dijk (ed.), *Discourse and Communication: New Approaches to the Analysis of Mass Media Discourse and Communication*, Berlin: de Gruyter.
- Dijk T. A. van, (1988a), *News Analysis. Case studies of International and National News in the Press*, Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Dijk T. A. van, (1988b), *News as Discourse*, Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Dijk T. A. van, (1991), *The Interdisciplinary Study of News as Discourse*, [w:] K. Bruhn-Jensen, N. Jankowski (eds.), *Handbook of Qualitative Methods in Mass Communication Research*, London: Routledge.
- Dijk T. A. van, (1998), *Opinions and Ideologies in the Press*, [w:] A. Bell, P. Garrett (eds.), *Approaches to Media Discourse*, Oxford–Malden, MA: Blackwell Publishers Ltd.
- Dijk T. A. van, (2000), *New(s) Racism: A Discourse Analytical Approach*, [w:] S. Cottle (ed.), *Ethnic Minorities and the Media*, Milton Keynes: Open University Press.
- Dijk T. A. van, (2001a), *Badania nad dyskursem*, [w:] T. A. van Dijk (red.), *Dyskurs jako struktura i proces*, Warszawa: PWN.
- Dijk T. A. van, (2001b), *Dyskurs jako struktura i proces*, Warszawa: PWN.
- Dijk T. A. van, (2001c), *Multidisciplinary CDA: a Plea for Diversity*, [w:] R. Wodak, M. Meyer (eds.), *Methods of Critical van Discourse Analysis*, London–Thousand Oaks–New Delhi: SAGE Publications.
- Fairclough N., (1995), *Media Discourse*, London: Arnold.
- Fairclough N., (1998), *Political Discourse in the Media: An Analytical Framework*, [w:] A. Bell, P. Garrett (eds.), *Approaches to Media Discourse*, Oxford, Malden, MA: Blackwell Publishers Ltd.
- Fisiak J., Lipińska-Grzegorek M., Zabrocki T., (1978), *An Introductory English-Polish Contrastive Grammar*, Warszawa: PWN.
- Fowler R., (1991), *Language in the News: Discourse and Ideology in the Press*, London–New York: Routledge.
- Galtung J., Ruge M., (1965), *The Structure of Foreign News*, „Journal of Peace Research”, 2, 64–90.
- Hall E. T., (1959), *The Silent Language*, New York: Fawcett World Library,
- Hall E. T., (1984), *Poza kulturą*, Warszawa: PWN.
- Hall E. T., (1999), *Taniec życia: inny wymiar czasu*, Warszawa: Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA.
- Hall S., (1978), *The Social Production of News*, [w:] S. Hall, C. Critcher, T. Jefferson, J. Clarke, B. Roberts (eds.), *Policing the Crisis: Mugging, the State and Law and Order*, London: Macmillan.
- Hall S., Critcher C., Jefferson T., Clarke J., Roberts B., (1978), *Policing the Crisis: Mugging, the State and Law and Order*, London: Macmillan.

- Halliday M. A. K., (1978), *Language as Social Semiotic: the Social Interpretation of Language and Meaning*, London: Edward Arnold.
- Hofstede G., (1998), *Masculinity and Femininity: the Taboo Dimension of National Cultures*, London–Thousand Oaks–New Delhi: SAGE Publications.
- Hofstede G., (2001), *Culture's Consequences. Comparing Values, Behaviours, Institutions and Organizations Across Nations*. Second edition, London–Thousand Oaks–New Delhi: SAGE Publications.
- Hofstede G., (2002), *Dimensions do Not Exist: A Reply to Brendan McSweeney*, „Human Relations”, 55(11): 1355–1360.
- Hofstede G., Hofstede G. J., Minkov M., (2010), *Cultures and Organizations. Software of the Mind. Intercultural Cooperation and Its Importance for Survival*, Third edition, New York–Chicago–San Francisco–Lisbon–London–Madrid–Mexico City–Milan–New Delhi–San Juan–Seoul–Singapore–Sydney–Toronto: McGraw-Hill.
- Hofstede G., Kassem M. S., (1976), *European Contributions to Organization Theory*, Assen: Van Gorcum.
- Hofstede G., Pedersen P. B., Hofstede G., (2002), *Exploring Culture: Exercises, Stories and Synthetic Cultures*, Maine: Intercultural Press Inc, Yarmouth.
- James C., (1980), *Contrastive Analysis*, Harlow: Longman.
- Pisarek W., (1983), *Analiza zawartości prasy*, Kraków: Ośrodek Badań Prasoznawczych.
- Wodak R., Meyer M., (2001), *Methods of Critical Discourse Analysis*, London–Thousand Oaks–New Delhi: SAGE Publications.
- Zięba A., (2012), *Wpływ kultury narodowej na język prasowych tekstów informacyjnych*, Poznań: Wydawnictwo Rys.
- Żydek-Bednarczuk U., (2005), *Wprowadzenie do lingwistycznej analizy tekstu*, Kraków: TAIWPN UNIVERSITAS.